

УДК 316:327

ГЛОБАЛЬНІ МІСТА ТА ЇХ ПОЗИЦЮВАННЯ У ПРОСТОРІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Демичева А.В.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті розглядаються глобальні міста як актори сучасних міжнародних відносин, тобто як такі, що позиціонують себе не як учасники національної території (держави), а як потужні учасники та творці простору міжнародних відносин. За допомогою методології П. Бурдьє обґрунтовується думка про те, що глобальні міста займають різні позиції в певних субполях, маючи різний рівень різноманітних ресурсів (капіталів). При цьому сукупність високих позицій міста в субполях конвертується в загальний високий статус та можливості у просторі міжнародних відносин. Для ілюстрації цієї ідеї наводяться актуальні рейтинги глобальних міст. При цьому наголошується, що глобальні міста хоч і конкурують одне з одним за гегемонію, проте водночас являють собою взаємозалежну систему, частково ізольовану від тих країн, де вони розташовані.

Ключові слова: актор міжнародних відносин, міжнародні відносини, глобальні міста, ієрархія глобальних міст, конкуренція, міжнародні зв'язки між глобальними містами.

Постановка проблеми. В умовах постсучасності у просторі міжнародних відносин (далі – МВ) з'явилися нові потужні гравці, до яких можна віднести й глобальні (світові) міста. Тобто, глобальні міста в останні десятиліття виступають акторами МВ, виконуючи функції створення, форматування, переформатування МВ, посередництва тощо. Такий новий статус глобальних міст, їх поліфункціональність у просторі МВ, конкуренція та співробітництво між такими містами актуалізують заявлену тему. До того ж, в українській соціології проблематика, що пов'язана із соціологією МВ, майже не представлена у науковому дискурсі, а у вітчизняній соціології міста теж не має праць, присвячених вивченню позицій та статусів міст у просторі МВ. Отже, застосування соціологічної оптики для інтерпретації статусу міст в цілому та глобальних (світових) зокрема в МВ є не розробленим та перспективним напрямком наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальні міста є об'єктами наукової інтерпретації багатьох західних науковців, серед яких К. Аббот, Дж. Биверсток, Ф. Бродель, П. Геддес, М. Кастельс, Р. Коген, С. Сассен, П. Тейлор, М. Тимберлейк, Р. Флорида, Дж. Фрідман, П. Холл, Дж. Якобс та ін. На пострадянському науковому просторі відзначимо колективні мо-

нографії «Глобальный город: теория и реальность» під ред. Н.А. Слуки [1], «Город в контексте глобальных процессов» під ред. І.І. Абилгазієва, І.В. Ильїна, Н.А. Слуки [2]; кандидатську дисертацію Савкіна Д.О. (глобальне місто як актор світової політики) [3]; статті російського науковця Є.Г. Довбиша (роль глобальних мереж міст у світовій політиці) [4]; розробки українських економістів Ю.Ю. Хватова (аналіз рейтингу конкурентоздатності глобальних міст) [5], Н.С. Німченко (економічний потенціал глобальних міст) [6], Скавронської І. (подібності та відмінності світових й глобальних міст з точки зору економіки) [7]; географів Л.Г. Руденко, І.Г. Савчук (міжнародні функції міст) [8], філолога І.Л. Білюк (позиціонування глобальних міст в Інтернеті) [9].

Отже, в українському науковому дискурсі глобальні міста розглядаються, в першу чергу, з точки зору їх економічного ресурсу, проте фактично ігнорується їх соціокультурний та політичний капітал, не вивчаються практики позиціонування та діяльності міста як актора міжнародних відносин.

Метою статті є розгляд позиції глобальних міст як акторів простору міжнародних відносин крізь призму їх внутрішньої ієрархії, конкуренції та взаємодії.

Викладення основних результатів. Соціальний простір, згідно методології П. Бурдьє, конструюється ансамблем полів. МВ також можна розглядати як простір, який конструюється економічним, політичним, культурним, воєнно-стратегічним, інтелектуальним тощо полями. Поле за П. Бурдьє – це специфічна система об'єктивних зв'язків між різними позиціями, що знаходяться у співробітництві чи конфронтації та за великим рахунком не залежать від акторів, які ці позиції займають [10]. Отже, поля, які визначають простір МВ, являють собою структуровані підпростори позицій певних акторів, яким властиві автономізація, певні «ставки» гри та специфічні інтереси, боротьба за встановлення внутрішньої структурації поля та за легітимацію цього поділу. У сучасному просторі МВ можуть діяти різні актори – як колективні, так і індивідуальні, як традиційні, так і нові. Одним з таких нових акторів МВ є місто. На думку П. Бурдьє, можливості конкретного актора в певному просторі (як і в підпросторі або полі) визначаються позицією в різних інших полях. Так, у просторі МВ позиція міста залежить від його статусу в політичному, економічному, воєнно-стратегічному культурному субполі, що визначається обсягом сукупних капіталів міста (його бюджетом, історією, людськими ресурсами, іміджем, туристичною привабливістю тощо). Отже, в залежності від ресурсів міста, воно може займати різну позицію у просторі МВ – від актора до суб'єкта. Одним з акторів, тобто найпотужніших гравців МВ в умовах постсучасного світу виступає глобальне (світове) місто.

У науковому дискурсі точиться дискусія з приводу вживання конструкту «глобальне місто». Паралельно з ним вживаються такі дефініції, як «світове місто», «мегамісто», «мегалополіс», «місто першого порядку», «альфа, бета, гама – міста», «метрополіс», «гетерополіс» та ін. Так, П. Геддес в роботі «Еволюція міст» (1915) використав назву «світовий центр» для позначення міст, які відіграють особливу роль у світовому розвитку. С. Сассен (1991, 2001) розуміє глобальні міста як «ключові міста світу, які використовуються глобальним капіталом як командні пункти для управління виробництвом та ринками» та центри, що займають стратегічне положення у світовій економіці за рахунок концентрації функцій управління та контролю та спеціалізуються на наданні професійних бізнес-послуг. [11]. Ф. Бродель використовує такий конструкт, як «метрополіс» для характеристики великих міст, які виконують інтернаціональні економічні функції. П. Холл (1996) вживає термін «світові міста» та називає ними крупні міста із зверхпропорційною долею участі у світовій політиці, господарстві, культурі. Дж. Фрідман застосовує поняття «світове місто» (1982) та розуміє під ним центр, який явно домінує перш за все у сфері послуг та фінансів. К. Аббот (1997) вживає термін «міжнародне місто» і розуміє під ним місто, що займає ключові позиції в світі в економічній, культурній, політичній, соціальній сферах. П. Маркузе, Р. ван Кемпен розглядають глобальне місто не як актуальний статус, а як певний напрямок розвитку багатьох міст. Вітчизняний економіст І. Скавронська, роблячи спробу розмежувати поняття «глобального» та «світового» міста за-

уважає, що різниця між ними полягає у тому, що формування світових міст спричинено історичними чинниками, географічними факторами, а особливо розвитком торгівлі; глобальні ж міста є породженням глобалізованої економіки, в якій провідна роль належить фінансовому сектору, послугам й індустрії розваг [7, с. 64]. Тобто, фактично, глобальні міста, у більшості, це є світові міста, які найшвидше та найуспішніше адаптувалися до умов глобалізованого простору.

Головне, що відрізняє глобальне місто, є його позиціонування не як актора національної території (держави), який включений до економіки власної країни, а як актора світового простору (економічного, політичного) та простору МВ. Отже, під глобальними містами ми розуміємо *міста з найбільшою концентрацією капіталів та ресурсів різного роду (включаючи можливості), які займають домінуючу позицію в світі, яка є легітимною, та мають значний вплив на МВ.*

Маркери, що використовуються для виокремлення та характеристики глобальних міст, відрізняються між собою. Так, Дж. Фрідман застосовував такі критерії: чисельність населення; роль міста як великого фінансового центру; ступінь концентрації штаб-квартир ТНК; важливість міжнародних функцій і наявність міжнародних організацій; швидке зростання сфери ділових послуг; концентрування обробної промисловості; роль великого транспортного вузла [12, с. 72-74]. Загальними ознаками глобальних міст не залежно від їх територіальної локації можуть бути: міжнародна популярність імені; активна участь у міжнародних подіях; надвелика кількість населення; розвинута транспортна система; розташування міжнародних фінансових, юридичних організацій, штаб-квартири корпорацій, фондової біржі; всесвітньо відомі культурні та освітні установи, спортивні клуби, жваве культурне та спортивне життя; є об'єктом тяжіння з боку як громадян країни, так й іноземних туристів; основою економіки є складні послуги; мультикультуралізм тощо. Як свідчить аналіз критеріїв, які застосовувались для характеристики глобальних міст, їх перелік постійно розширюється.

Застосовуючи ідею К. Райта про поле МВ (поле як абстрагована модель реальності) та два типи шкал, що визначають об'єктивні та суб'єктивні можливості актора в просторі МВ, відзначимо такі характеристики глобального міста: енергійність; поліцентричність в різноманітних сферах; активна міжнародна співпраця; надмогутність; достатність ресурсів; технологічна досконалість (осі можливостей за К. Райтом) та об'єктивна оцінка власних можливостей і міжнародного середовища; сприйняття реальності через усвідомлений досвід; активна зміна реальності; самоідентифікація через толерантність та експансивність; альтруїзм, урахування інтересів інших учасників МВ; позитивне ставлення до світу (осі вартостей) [13].

Ресурси, які має глобальне місто, акумулюються, тим самим підсилюючи один інший. В результаті цього синергійного ефекту глобальні міста є найпотужнішими світовими акторами. Як влучно зауважують російські політологи М. Лебедева та В. Сергеев, саме в глобальному місті можна знайти всі феномени та тенденції світо-

вої політики, тому на сучасному етапі місто стає «одиницею» світової політики та МВ в тому сенсі, в якому держава стала в епоху розквіту Вестфальської системи [14, с. 194].

Серед глобальних (світових) міст як акторів МВ є внутрішня структурація та розподіл позицій домінування. Цей розподіл та легітимація відбувається через механізм ранжування глобальних міст, створюючи картину домінування та світову ієрархію міст. Існують різні критерії та ракурси для вимірювання ресурсів міста та визначення його позиції. Британські дослідники з вивчення глобальних міст (група GaWC) на підставі аналізу переважно фінансових ресурсів та послуг, показників надання ділових та юридичних послуг, виокремлює такі групи світових міст, як група Альфа (світові міста з повним переліком послуг), серед яких Альфа++ (Лондон, Нью-Йорк); Альфа+ (наприклад, Гонконг, Париж, Токіо); Альфа (13 міст, включаючи Москву, Чикаго, Мілан та ін.); Альфа- (це 22 міста, серед яких Варшава, Сеул та ін.). Група Бета (провідні світові міста): Бета + (24 міста, наприклад, Київ, Рим та ін.), Бета (18 міст, наприклад, Осло, Женева та ін.), Бета - (34 міста); група Гама (світові міста другого порядку) теж включає підгрупи Гама+, Гама, Гама-. І окремими групами виступають міста, які мають значні ознаки глобального (світового) міста, що формується та міста, які володіють незначними та мінімальними ознаками цього типу міст [15].

Дослідження Індексу рівня глобалізації міст світу (Global Cities Index) створюється консалтинговою компанією А. Т. Kearney та дослідницьким інститутом The Chicago Council on Global Affairs. Вперше було здійснено у 2008 р. та включало 60 міст. Ранжування відбувалося за 24 критеріями (зараз - 26), які групувалися у п'ять позицій:

- людський капітал: кількість університетів в місті, які входять до числа провідних ВНЗ світи; число іноземних студентів, які навчаються у вищих містах; кількість міжнародних шкіл початкового та середнього рівнів; доля населення з вищою освітою; доля населення іноземного походження;

- культурний рівень: кількість іноземних туристів, що приймає місто; кількість музеїв, театрів, концертних та виставочних залів, а також інших культурних закладів світового рівня; кількість міжнародних спортивних змагань; кулінарне різноманіття в громадському харчуванні;

- політична вага: число іноземних посольств, консульств, представництв міжнародних організацій; кількість міжнародних конференцій, які відбуваються в місті; кількість політологічних інститутів світового значення (за ступенем цитування публікацій); оцінка участі міста в міжнародній політичній сфері через різноманітні механізми (інститут міст - побратимів, проекти в галузі міжнародного співробітництва, заохочення міжнародної діяльності закладів та неурядових організацій тощо);

- ділова активність: кількість штаб-квартир компаній, які входять в список 500 надвеликих компаній світу; розміри фондових та товарних ринків; кількість бізнес-послуг; обсяги зовнішньоторгівельних потоків вантажів через місто;

кількість економічних та галузевих конференцій, що відбуваються в місті;

- інформаційний обмін кількість кореспондентських пунктів ЗМІ глобального значення, які базуються в цьому місті; обсяг міжнародних новин в провідних місцевих ЗМІ; інформаційна та комунікаційна інфраструктура тощо.

Російські автори В. Курасов та А. Трейвіш пропонують додатково враховувати й такі показники, як кількість населення в місті; ВВП міста; кількість міжнародних організацій і зустрічей, що регулярно проходять у місті; привабливість міста для введення бізнесу (за опитуванням топ-менеджерів найбільших у світі компаній); сумарна пропускна здатність оптико-волоконних ліній міста; міжнародний потік авіапасажирів через його аеропорти [16].

За результатами 2014 р. Нью-Йорк (61,7) очолив рейтинг глобальних міст. Далі йдуть Лондон (58,1), Париж (52,3), Токіо (47,2), Гонконг (41,3), Чикаго (36,8), Пекин (35,1), Сингапур (34,3), Вашингтон (33,4). Серед 20 перших міст у списку сім знаходяться в Азії, 7 - в Європі, 6 - в Америці [17]. У 2015 р. не відбулися значні зміни у топі цього рейтингу, що складається вже з 125 глобальних міст: знов Нью-Йорк (63,1), Лондон (60,1), Париж (52,9), Токіо (46,3), Гонконг (43,1), Чикаго (37,8) на одну позицію поступився Лос-Анджелесу (38,8) [18]. Отже, верхні позиції рейтингів достатньо стабільні. Заслуговує на увагу прогноз щодо майбутніх позицій міст в зазначеному рейтингу, який розраховувався на підставі показників економіки, інновацій, управління та особистого добробуту. Так, експерти компанії прогнозують, що з часом відбудуться певні зміни і топ будуть складати Сан-Франциско (1), Лондон (2), Бостон (3), Нью-Йорк (4), Цюрих (5), Хьюстон (6), Мюнхен (7), Стокгольм (8), Амстердам (8), Сеул (10). Париж та Токіо незабаром понизять свої позиції, проте, безумовно, залишаться серед 25-ти провідних глобальних міст («Global Elite cities»).

У 2012 р. компанія The Economist Intelligence Unit розробила Індекс конкурентоздатності глобальних міст (Global City Competitiveness Index) та проаналізувала позиції 120 економічно найрозвинутіших міст світу за 31 показником, серед яких економічний потенціал, людський капітал, ефективність інститутів, фінансова зрілість, глобальна інтеграція, інфраструктура, природне середовище, соціально-культурне середовище. Київ зайняв 108 місце, отримавши високі показники в категоріях «природне середовище» та «людський капітал» [19].

В цілому, така структура поля є, за Бурдьє, станом співвідношення сил між акторами, які мають різні капітали, що є результатом досягнень у минулому та визначає стратегії у майбутньому. Проте, не зважаючи на конкуренцію за статус в ієрархії, глобальні міста взаємодіють між собою. Тут може бути певне припущення, що чим вищий рейтинг глобальних міст, тим вищий ступінь взаємодії між ними. Безумовно, що цей аспект потребує подальшого аналізу.

Висновок. Отже, глобальні міста можуть займати різні позиції в певних субполях, маючи різний рівень різноманітних ресурсів (капіталів). При цьому сукупність високих позицій міста в субполях конвертується в загальний високий

статус та можливості у просторі МВ, структура якого є станом співвідношення сил між глобальними містами. Глобальні міста конкурують одне з одним, проте водночас являють собою взаємозалежну систему, частково ізольовану від тих країн, де вони розташовані.

Список літератури:

1. Глобальный город: теория и реальность / под ред. Н. А. Слуки. – М.: Аквалион, 2007. – 243 с.
2. Город в контексте глобальных процессов / Под редакцией И. И. Абылгазиева, И. В. Ильина, Н. А. Слуки. – М.: Изд-во Московского университета, 2011. – 448 с.
3. Савкин Д. А. Глобальный город как актор мировой политики / Автореферат канд. диссертации [електр. ресурс]. – Доступно на: <http://www.dissercat.com/content/globalnyi-gorod-kak-aktor-mirovoi-politiki>
4. Довбыш Е. Г. Роль глобальных сетей городов в мировой политике / Е. Г. Довбыш // Человек. Сообщество. Управление. – 2014. – № 1. – С. 18-31.
5. Хватов Ю. Ю. Сравнительный анализ рейтингов конкурентоспособности глобальных городов / Ю. Ю. Хватов // Европейский вектор экономич. розвитку. – 2015. – № 1 (8). – С. 195-202.
6. Німченко Н. С. Методичні аспекти концепції глобального міста / Н. С. Німченко // Вісник Дніпропетровського ун-ту, Серія «Економіка». – Т. 22. – 2014. – № 10/1.
7. Скавронська І. Світові й глобальні міста: подібності та відмінності / І. Скавронська // Економіка. – 2014 р. – № 4 (130). – С. 61-65.
8. Руденко Л. Г. Класифікація міжнародних функцій міст та їх прояв в Україні / Л. Г. Руденко, І. Г. Савчук // Український географічний журнал. – 2014. – № 4. – С. 38-45.
9. Білюк І. Л. Позиціонування глобальних міст в Інтернеті: Нью-Йорк і Лондон / І. Л. Білюк // Вісник Житомирського держ. ун-ту. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 4 (70). – С. 195-199.
10. Бурдые П. Социология социального пространства / Пер. с франц.; отв. ред. перевода Н. А. Шматко. – М.: Ин-т экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 2007. – 288 с.
11. Сассен С. Глобальный город: введение понятия / С. Сассен // Глобальный город: теория и реальность / под ред. Н. А. Слуки. – М.: ООО «Аванглион», 2007. – С. 9-27.
12. Friedmann J. The World City Hypothesis / John Friedmann // Development and Change. – January. – 1986. – Vol. 17. – Issue 1. – Pp. 69-83.
13. Wright Q. The Study of International Relations / Q. Wright. – New York, Appleton-Century-Crofts, 1955.
14. Лебедева М., Сергеев В. Мегалополис как актор мировой политики // Космополис: Альманах. – 2004/2005 – № 4.- С. 193-199.
15. The World According to GaWC 2012 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2012t.html>
16. Курасов А. В. Постиндустриальная экономика и глобальные города // 6-е сократические чтения. Постиндустриальная трансформация социального пространства России / А. В. Курасов, А. И. Трейвиш / под ред. В. А. Шупера: сб. науч. докладов. – Москва: Эслан, 2006. – С. 39-60.
17. New York, London, and Paris are Top Global Cities, with Beijing Making the Top 10 for the First Time in 2014 A. T. Kearney Global Cities Index: <https://www.atkearney.com/news-media/news-releases/news-release/-10192#sthash.zw9K66NiDpuf>
18. Global Cities 2015: The Race Accelerates [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.atkearney.com/research-studies/global-cities-index/2015/current-research-detail>
19. Measuring City Competitiveness: Emerging Trends and Metrics <http://www.futurecitiesinstitute.org/wp-content/uploads/2013/05/Measuring-City-Competitiveness-Report-May-2013.pdf>

Демичева А.В.

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ГЛОБАЛЬНЫЕ ГОРОДА И ИХ ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ В ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

В статье рассматриваются глобальные города как акторы современных международных отношений, то есть как такие, которые позиционируют себя не как участники национальной территории (государства), а как мощные участники и создатели пространства международных отношений. Используя методологию П. Бурдые, обосновывается мысль о том, что глобальные города занимают различные позиции в определенных субполях, имея различный уровень разнообразных ресурсов (капиталов). При этом совокупность высоких позиций города в субполях конвертируется в общий высокий статус и возможности в пространстве международных отношений. Для иллюстрации этой идеи приводятся примеры актуальных рейтингов глобальных городов. При этом отмечается, что глобальные города хотя и конкурируют между собой за гегемонию, одновременно представляют собой взаимозависимую систему, частично изолированную от тех стран, где они расположены.

Ключевые слова: актор международных отношений, международные отношения, глобальные города, иерархия глобальных городов, конкуренция, международные связи между глобальными городами.

Demicheva A.V.

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

THE GLOBAL CITIES AND THEIR POSITIONING IN AREA OF MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

Summary

This article is devoted to the global cities as actors of modern international relations, that position themselves not like participants of national territory, but like powerful participants and creators of space of international relations. Using methodology of P. Bourdieu, the thought that the global cities have different position in particular subareas because of having different level of various resources appears. So totality of high positions of city in a subarea converts into a general high status and opportunities in area of international relations. For illustrating this idea the examples of relevant rating of the global cities are revealed. And it is shown that the global cities don't compete with each other for hegemony, but at the same time they present themselves as a related system partly separated from the countries, where they are situated.

Keywords: actor of modern IR, international relations, global cities, global cities hierarchy, competition, international connection between global cities.